

**Univerzita Karlova- Fakulta sociálních věd
Institut ekonomických studií
Opletalova 26, Praha 1**

Oponentní posudek na rigorózní práci Dalibora Roháče, M.A

„Four essays in political economy“

Byl jsem požádán o vypracování oponentního posudku na soubor čtyř studií Dalibora Roháče, M.A., předkládaný na UK FSV jako rigorózní diplomová práce v oboru ekonomie. Uchazeč započal studia na IES, a pokračoval v nich v zahraničí. Nepovažuji za svůj úkol posouzení právní stránky věci a její soulad s českou legislativou; přijímám jako východisko dosažení magisterského stupně v zahraničí.

Po seznámení s prací psanou v angličtině mohu konstatovat, že oponentní posouzení těchto čtyř studií je pro mne ctí a potěšením. A jsem si jist, že stejné pocity má kolega profesor Karel Kouba- ten jako konzultant Dalibora Roháče má k těmto pocitům i větší osobní oprávnění. První dvě studie už byly anonymně posouzeny a přijaty k publikování v prestižním časopise *Constitutional Political Economy*; druhé dvě jsou rovněž předmětem ambiciózních úprav směřujících k publikaci. Toto konstatování usnadňuje oponentovi práci. Jako člen oborové rady doktorandského studia na IES si dovoluji vyslovit názor, že předložený soubor už v této podobě splňuje nároky dokonce na doktorandskou práci.

Od oponenta se přesto očekává něco víc než jen „nihil obstat“. Tedy pokračuji věcnou částí posudku, v níž bych rád uvedl pár připomínek a podnětů, které by mohly být autorovi užitečné v pokračování výzkumu na tomto poli. Studie jsou na první pohled velice různorodé. Autor za jednotící princip považuje přináležitost k „Viržinské škole“, a úspěch v publikování už prvních dvou statí v časopise konstitutivním pro konstituční politickou ekonomii je toho dokladem. Autor v úvodu poukazuje k potřebě vyrovnat se se Samuelsonovskou tradicí ekonomické teorie a obecněji i s představou matematizované ekonomické teorie jako té jediné vědecké. To je v našich místních podmínkách nesmírně záslužné- i když jde o ambici daleko překračující hranice české kotliny. Desetiletí trvající přetržka mezi ekonomii na straně jedné, a právem, morální a politickou filosofií na straně druhé- včetně únikové cesty matematické teorie optimálního plánování a fungování socialistické ekonomie- nebyla u nás dosud překonána, a pokračující výuka základního kurzu ekonomie podle po desetiletí pokračujících dalších a dalších vydání slavné učebnice je toho jen vnějším dokladem. K tomu se však sluší dodat, že ve veřejných vystoupeních P.A.Samuelsona po jeho devadesátce lze rozpoznat velký smysl pro „language- based ethical constraints and consensus“...

Na studiích oceňuji i vnitřní myšlenkou integritu. Tak první studie o „liberum veto“, i druhá o příčinách rozpadu Rakousko-uherského mocnářství, se přímo nabízejí ke hledání analogií s aktuální vývojovou periodou institucí Evropské unie, a to v hlubším smyslu než poskytují modely hlasování postavené na aparátu teorie her. Autor je však konsistentní s chápáním role ekonomického teoretika a jeho neutuchajících pokusů k rádcovské a expertizní roli na poli praktické politiky. A proto ho jeho vnitřní kázeň vede ke zdrženlivosti. Konstituční politická ekonomie v jeho podání je spíše cestou ke kultivování těch, kdo se připravují na vlastní politická rozhodování a hledání konsensu. V části „Unanimity in economic literature“ /str.9 a násl./ jde m.j. o souvislosti s Paretovským optimem. Zde by stála za zmínku „názorová výměna“ v podobě sarkastické odpovědi na přísný požadavek R.Nozick-a na přerozdělovací roli státu, v jejímž důsledku by na tom neměl být nikdo hůře než bez existence státu. D.North a J.Stiglitz uštěpačně konstatují, že podmínka je vůči státu přísná jen zdánlivě, neboť úroveň blahobytu ve společnosti bez státu by byla velice nízká. Opět, v našem českém postsocialistickém kontextu oslavování „dnů daňové svobody“, je kultivace veřejné a politické sféry nanejvýš aktuální.

Historické paralely vedoucí až několik století zpátky, jako je tomu v případě první studie, tím neztrácejí nic ze své svěžesti myšlenkových podnětů. /V našem českém kontextu se mi vybavuje asociace ještě o další století zpátky, do husitských válek, a známá monografie Josefa Pekaře „Jan Žižka“, v níž cituje dopis českým stavům- dopis panovníka z kulturního regionu pozdější říše Polsko-litevské.../. Autor odkazuje i na analogie mnohem pozdější a kulturně vzdálenější /John C.Calhoun a zrod unie amerických států/. V této souvislosti jen dodávám, že prof.Peter Koslowski z Hannoveru pořádal svého času mezinárodní konferenci ke sborníku „Union and liberty“ /1992/ právě s cílem hledání analogií a poučení pro proces evropských politických a hospodářských sjednocovacích procesů. Kulturní a jazyková různorodost na níž si Evropa trvá, činí ovšem pro analogie s evolucí Unie za Velkou Louží /další/ překážku..

V části 3.1 /str.35 a násl./ o roli národnostních třenic v Rakousko-Uhersku brilantně podané /oceňuji grafickou analýzu kontroverzního jazykového zákona Badeniho /str.38 a násl./ jen dávám tento dodatečný návrh. Jazyková asymetrie a nerovnoprávnost neněmeckých subjektů je doložitelná i v problematice jakéhosi nacionalistického protekcionismu uvnitř říše a reklamy a marketingové komunikace nacionálně založené. Tak publikace „Obzoru národohospodářského“ z února 1900 „Hospodářství a národnost v poměrech českoněmeckých“ protestuje proti německému šovinismu, který českým podnikatelům chtěl upírat to co sám pro sebe považoval za samozřejmé, tedy pokud jde o zákazníkų princip „svůj k svému“. Také v tomto bodu by šlo v reakcích na soudobou recesi najít paralely uvnitř EU,

ale i v USA. V rámci obhajoby rigorózní práce tak dávám podnět k diskusi, totiž zda a v jaké míře projevy protekcionismu mohou být hrozbou pro integritu vnitřního trhu.

Studie od Knighta k Habermasovi se při povrchním pohledu může jevit jako umělá konstrukce, jako hledání neexistujících souvislostí a paralel v uvažování ekonomů a filosofů. Studie však zapadá do celku souboru, vždyť je hlubokou argumentací dokládající vyumělkovanost světa optim makroekonomických funkcí „utility“. Habermasova diskursivní etika a úvahy o komunikaci a jazyku „jako zdroji normativních omezení pro lidské chování“ /67/ připomíná dnešnímu matematickému ekonomovi, že jeho disciplína není a nemůže být jakousi „fyzikou ve společenských vědách“ - a autor organicky poukazuje ke Franku Knightovi, jemuž tato moudrost byla dána. Ekonomie nepatří k myšlenkovým řádům „ontologickým“, je „teleologickou“ disciplínou, vědou o účelovém, cílovém chování člověka, který je součástí řádu právního a morálního /o němž pojednávají myšlenkové řády „normologické“. Záměrně volím tyto pojmy ze slovníku Karla Engliše, největšího českého národohospodáře, který přispěl i stále aktuálním vkladem do logiky a kognitivních věd. Odkaz na tohoto autora by mohl prospět i k provázanosti celku studií, totiž ke „středoevropskému“ příspěvku ke kultuře institucí trhu a demokracie /jde o jediného českého národohospodáře překládaného do němčiny, a existuje i verze anglická – „Economics- A Purpose Oriented Approach“ v Columbia University Press 1993/.

Dalibor Roháč v závěru své třetí studie jakoby sám relativizoval hodnotu své předchozí argumentace, a to poukazem na obtížnost operacionalizace politických procesů založených na idejích Habermasových /a blízkých Knightovi/. Jistě, hledání konsensu o společném dobru je časově náročné a „transakčně nákladné“. Dnešní „demokratický deficit“ a projevy krize „post-demokracie“ jsou varovné - ale autor varuje před hledáním mylných východisek /jen/ v neosobním trhu. Možná by prospělo pozitivnímu vyústění studie připomenutí toho, že v zemích jako je Dánsko /“negotiated market economy“/ či Švýcarsko /s tradicí subsidiarity a prvky přímé demokracie“, je možno nalézt jak vyspělou a efektivní tržní ekonomiku, tak i relativně největší spokojenost občanů s fungováním demokracie /jako sociální komponenty subjektivně vnímaného „štěstí“/.

Poslední studie o vlivu a „průhlednosti“ tohoto vlivu na společenské dění v moderní ekonomii je opět navýsost aktuální. Autor staví na tom, že vyloučení hodnotových soudů z ekonomie je nemožné /což je plně konsistentní s výše uvedeným odkazem na Karla Engliše/. Dnešní civilizace se nachází v periodě pokušení vyloučit otázky etické a morální povahy z vědeckého uvažování vůbec. Kardinál Renato Martino při prezentaci Kompendia sociální nauky církve /Montecassino 30.4.2006/ dokonce odvážně hovoří o „technologické

totalitě“ ve způsobech uvažování dnešní vědy. Má na mysli především kontroverzní otázky biologie a medicíny, ale ekonomie se z tohoto nebezpečného trendu nevymyká. V českém kontextu se setkáváme se dvěma krajnostmi. S pověrou, že matematizovaná ekonomie už svými postupy /definice, věta, důkaz/ je osvobozena od hodnotových soudů, a že jediné taková ekonomie je vědou- ekonomická teorie, která „s realitou nemá- a nechce- mít nic společného“. Tou druhou krajností je naopak čistě ideologické chápání ekonomie- např. v podobě „hledání vhodné teorie ke společenské akceptaci zvolené cesty privatizace“ /nejde o smyšlenku- přibližně tak zněla formulace projektu jednoho výzkumného týmu při žádosti o přidělení grantových prostředků/. Pojetí „viržinské školy“ a předložených studií Dalibora Roháče je uvedením těchto krajností „na pravou míru“. A zde nejde vůbec jen – anebo přinejmenším jen- o české kontexty. Tak např. současná globální finanční a ekonomická krize je některými vykládána jen jako čistě technicistní problém „inženýrsky pojaté ekonomie“ /A.Sen/- na jejím začátku zřejmě došlo k jakési „početní chybě“ při kalkulaci rizik. Závěrečná studie Dalibora Roháče je svým vyústěním velice hlubokou inspirací k přezkoumání a reformulaci role makro-ekonomického teoretika, tvůrce ekonometrických modelů, a rádce a experta, který je dnes v pokušení dosáhnout i na status „opinion lídra“ /záměrně volím tuto kombinaci anglické verze a anglikanismu/. Poselství Dalibora Roháče rozumím takto: každá věda, i ekonomie, potřebuje mít svůj vlastní étos. Matematika a statistika jsou jistě úctyhodné disciplíny, jejichž status a étos je mimo veškerou pochybnost. Svůj status a étos však nejsou s to- samy o sobě- předat a zaručit makroekonomické modelové tvorbě a ekonometrii. Zde musí ekonomové poctivě usilovat o etické postoje a postupy, díky nimž mohou mít šanci na /znovu/obnovení své důvěryhodnosti.

Závěr:

Opakuji, že předložený soubor studií Dalibora Roháče plně splňuje, ba převyšuje nároky kladené na rigorózní práci. Doporučuji jej vřele k obhajobě.

V Praze 27. 2. 2009

Prof.Ing.Lubomír Mlčoch,CSc.